

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Пропонуються нові напрямки формування регіональної політики в Україні. Розглядаються аспекти перетворення існуючих вільних економічних зон на еколого-економічні регіони. Запропоновано зміни до законодавства України для покращення охорони природи та оздоровлення довкілля.

Doctorate N.V. Savchuk – USUFWT

Strategy forming ways regional ecological policy

Offer the new areas of forming of regional policy in Ukraine. Consider the transformation aspects of being free economic zones on ecological-economic regions. Offered the changes to Ukraine legislation for better of conservancy and improving from a health point of view of nature.

Чи не найважливішою проблемою формування ефективної стратегії державної політики природокористування та охорони навколишнього середовища є невідповідність між індивідуальними та колективними (суспільними) витратами стосовно виснаження ресурсів та антропогенного забруднення довкілля. Концептуально це питання пропонується вирішувати шляхом інтерналізації всіх зовнішніх витрат, тобто переведення їх із зовнішніх у внутрішні витрати виробників і споживачів. Однак, на локальному рівні ця проблема вирішується не так просто. Принципово, щоб вона вирішувалась шляхом наукового поєднання абсолютно всіх інструментів екополітики, хоча проблема такого перерозподілу, на нашу думку, не стільки у підборі таких інструментів, скільки в об'єктивному поділі на суспільні та приватні блага. Для суспільних благ характерні дві властивості [1, ст. 37]:

- збільшення числа споживачів блага не спричинює зниження користі для кожного з них;
- обмеження доступу споживачів до такого блага практично неможливе.

Перша властивість називається несуперництвом у споживанні, а друга – невиключенням. Блага з іншими властивостями називають приватними.

Саме це спонукає нас стояти на тій позиції, що для оптимізації стратегії екологічної політики необхідно використовувати як адміністративні, так і економічні важелі. Забезпечення громадян та майбутніх поколінь суспільними благами, у т.ч. природними ресурсами, та чистим навколишнім середовищем вважається задачею держави [2, ст. 192; 3, ст. 29].

Аристотель зауважив: "До того, що складає предмет володіння дуже великого числа людей, виявляється найменша турбота. Люди турбуються передусім про те, що належить особисто їм; менше про те, що є спільним, або турбуються тією мірою, яка стосується кожного" [4, с.405]. У сучасних умовах становлення ринкових відносин в Україні цей філософський зміст повинен бути використаний при організації системи раціонального природокористування та охорони довкілля.

¹ Наук. керівник: проф. М.В. Римар, д-р екон. наук – УкрДЛТУ

Дана проблематика об'єктивно проектується на конкретний регіон, адже перенесення забруднюючих речовин від джерела їх утворення є причиною того, що забруднення довкілля (ЗД) носить регіональний характер. Відповідно, до цього, регіональний характер має належати природоохоронній і протизабруднюючій діяльність. Чи не найкраще такий підхід застосувати в умовах діяльності спеціальних економічних зон (СЕЗ). А, оскільки, як визнається більшістю спеціалістів, технічних проблем щодо скорочення ЗД практично немає [5, ст. 333], то це проблеми економічні та політичні. Дотримання ж принципу Джонаса, за яким будь-яка дія, котра впливає на довкілля, має бути зупинена, є неможливим і недоцільним через економічні та соціальні причини.

Крім цього, створення і функціонування СЕЗ обумовлюється процесом територіального розподілу праці, усупільненням виробництва, перспективою інтенсивності зовнішньоекономічних зв'язків і ростом обсягів обмінних операцій між окремими регіонами та країнами. Оскільки, спеціальні економічні зони є територіальним утворенням, необхідно враховувати дію найважливіших типових факторів їх розміщення. При створенні СЕЗ необхідно керуватися такими принципами, як чітке визначення цілей і завдань кожної зони, мінімізація їх кількості, оптимальні розміри їх територій, доступ до транспортних і комунікаційних вузлів, обмеженість термінів дії режиму податкових і інших преференцій.

Сьогодні багато критичних зауважень з приводу доцільності створення в Україні вільних економічних зон (ВЕЗ). Однією з умов надання Україні кредитів, Міжнародний валютний фонд поставив вимогу ліквідації вже створених ВЕЗ [6].

Не вдаючись до обговорення, зазначимо, що тільки еколого-економічна ефективність повинна бути головним критерієм доцільності існування як будь-якого суб'єкту господарської діяльності, так і територій із спеціальним економічним режимом функціонування. Тому мова повинна йти не стільки про діяльність одного чи навіть декількох підприємств, як про загальні засади впливу ЗД на конкретний регіон. Без комплексного системного підходу до розвитку еколого-економічної стратегії державної політики, проблеми раціонального природокористування та забруднення довкілля не вирішити. Тому створення нових СЕЗ та функціонування діючих є недоцільним без всебічної науково-обґрунтованої експертизи проектів з чітким визначенням критеріїв їх діяльності, оскільки чергові помилки можуть спричинити непоправні наслідки як в економіці, так і природі.

Формування пропозицій щодо створення СЕЗ вимагає, насамперед, проведення інвентаризації діючого науково-технічного, промислового і гуманітарного потенціалів регіону. Що ж можна покласти в основу формування таких зон, її об'єктів і проектів?

На жаль, через явний брак досвіду та обмеженість у фінансових ресурсах, від українських фірм нерідко надходять такі пропозиції по співпраці, які зводяться до того, що є приміщення, устаткування, і можливість відносно дешево виконувати потрібну роботу. Але це, як правило, не приваблює зарубіжного партнера до співпраці. Очевидно, що і приміщення, і устаткування, і

кваліфіковані спеціалісти потрібні для співпраці. Але очевидно і те, що для успішної співпраці, необхідно мати підтверджений досвід роботи у даній техніко-економічній сфері, певні досягнуті результати, своє "ноу-хау", належний імідж фірми чи установи, а також можливості випуску екологічно чистої продукції, як обов'язкової умови виходу на зовнішній ринок.

Тому для формування пропозицій з метою створення спеціальних економічних зон, об'єктів і проектів необхідно ретельно проаналізувати регіональний науково-виробничий потенціал і виробити на цій основі регіональну стратегію економічного розвитку. Створення спеціальних економічних зон слід розглядати, як потенційно важливий інструмент промислового розвитку та еколого-економічних перетворень.

Важливою перевагою для залучення інвесторів в умовах СЕЗ є доступ до внутрішнього ринку. Потенційна привабливість українського ринку ще більше посилюється технологічним розривом між національною та західною промисловістю і ринковим потенціалом, що виникає внаслідок цього. Сьогодні в Україні випускається набагато більше промислових та споживчих товарів, ніж декілька років тому, але попит постійно перевищує пропозицію. Більше того, кількісне зростання виробництва звичайно не супроводжується відповідним підвищенням якості та ефективності. Це кількісне зростання не супроводжується й значним збільшенням номенклатури товарів та техніки, чого зростаючою мірою вимагають зараз споживачі всього світу.

Потенційна привабливість для іноземних інвесторів у зоні – це і сировина, компоненти, напівфабрикати, товари виробничого призначення і навіть послуги. Це один з сильних аргументів у презентації та рекламі спеціальної економічної зони. Доступ до місцевих ресурсів має бути великим стимулом для зарубіжних інвесторів та може бути центральною ланкою будь-якої рекламної кампанії вільних економічних зон.

Однак у цьому криється і велика небезпека стосовно раціональності використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Якщо ж врахувати, що за розрахунками спеціалістів, при підвищенні рівня промислового виробництва у два рази (без оновлення основних виробничих засобів природоохоронного призначення) викиди і скиди у навколишнє середовище зростуть більше як у 10 разів [7], то цю небезпеку важко переоцінити. А на фоні того, що лише 8 % загальної площі України – це території, що збереглися у природному стані [8], то стратегія нашої екополітики має бути особливо виваженою. Досить показовою в цьому плані є СЕЗ "Яворів", з її проблемами екологічного характеру породженими діяльністю Яворівського державного гірничо-хімічного підприємства "Сірка".

Розглянувши стратегію розв'язання таких проблем у світі, зазначимо, що існує немало різних зон інтенсифікації економічного розвитку. Найефективніші вони в Англії, Німеччині, США, Китаї. Головною їх ознакою є інтенсивний економічний розвиток конкретного регіону або певного виду діяльності. У рамках такої зони суб'єктам господарювання надаються за певною процедурою деякі пільги на встановлений термін, чим створюються сприятливі умови для інвестування підприємницької діяльності.

У процесі вивчення закордонного досвіду подолання екологічних проблем регіону за допомогою економічно ефективної програми заходів, було звернено увагу на "концепцію чарунки", яка при розв'язанні проблеми скорочення емісії забруднень бере до уваги як екологічну, так і економічну складові господарювання [9; 10, ст. 7]. У кожному регіоні, як правило, джерелами забруднення довкілля є не одне, а декілька підприємств, які внаслідок низки техніко-економічних причин характеризуються різними величинами рівня граничних затрат на одиницю скорочення емісії забруднень. За згаданою вище концепцією такі підприємства, що знаходяться поблизу на певній компактній природно чи адміністративно обмеженій території (чарунці), і фактично є різними джерелами забруднень, розглядаються як одне джерело [10, ст. 61]. У межах такої виділеної території мінімізація протизабруднюючих затрат можлива на основі оптимального їх розподілу між підприємствами-забруднювачами. За такої ситуації доцільно реалізувати скорочення викидів передусім на них підприємствах у межах чарунки, де це є дешевше, при неперевищенні заданого допустимого рівня емісії забруднень у регіоні.

На нашу думку, саме такий підхід до розвитку регіональної політики був би доцільним для України у сучасних умовах нарощування виробництва. Це дало б змогу науково проектувати розвиток економіко-екологічних засад конкретних виробництв та підприємств від стадії їх проектування та становлення до виходу на виробничу потужність. Такий підхід дозволив би зробити "концепцію чарунки" ще ефективнішою.

Закордонний досвід доводить, що реалізація "концепції чарунки" приносить значно вищий економічний ефект порівняно з реалізацією паушальної концепції [11, ст. 153], яку за умов певної інтерпретації можна реалізувати в рамках Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", котрий передбачає індивідуальні лімітування підприємством обсягу викидів і скидів забруднюючих речовин.

Ще однією проблемою реалізації "концепції чарунки" в Україні є те, що такий "регіон-чарунка" не завжди збігатиметься з регіоном, обмеженим адміністративними кордонами. А якщо врахувати, що ефективність "концепції чарунки" зростає із збільшенням її території [11, ст. 155], то стає зрозумілим, що без суттєвої зміни законодавчої бази тут не обійтися. А про те, що в цьому напрямку працювати необхідно переконують результати II конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку у Ріо-де-Жанейро (1992 р.), де наголошувалось на доцільності регіонального і, навіть, міжрегіонального (залежно від умов розповсюдження забруднень) регулювання витрат.

Отже висновки такі: Формуючи стратегію регіональної екополітики, необхідними є якісно нові зміни у законодавстві України, які передбачали б:

- сучасні еколого-економічні аспекти розвитку регіонів не тільки в межах адміністративного поділу України;
- шляхом удосконалення законодавчої бази функціонування БЕЗ та СЕЗ перетворення їх в еколого-економічні регіони на засадах "концепції чарунки", з метою як оперативного впливу на ситуацію, так і перспективного прогнозування розвитку регіонів;

- перегляд податкового законодавства в напрямку запровадження екоподатків з одночасним послабленням податкового тиску на працю та капітал;
- узгодження екологічної та економічної політики як державної, так і міжнародної;
- пільги у створенні природонеобхідних виробництв;
- створення каталогу екологічно-спрямованих виробництв та підприємств у регіоні;
- економію, отриману в межах регіону завдяки "концепції чарунки", розподіляти тільки в цьому регіоні;
- рівні можливості для всіх суб'єктів господарювання та незмінність основних "правил гри" протягом визначеного терміну.

Література

1. **Якобсон Л.И.** Экономика общественного сектора: Основы теории государственных финансов. – М: Аспект Пресс, 1996-319 с.
2. **І.Р. Михасюк, М.Д. Янків, З.М. Залога, С.Й. Сажинець.** Регіональна економіка./ – Львів: Українські технології, 1998. – 240 с.
3. **Экологическая экономика.** Перспективы применения экономических инструментов в области охраны окружающей среды в Германии, России и Украине: Сб. науч. тр.: В2 т. – М.: Евразия, 1994. – Т.2. – 89 с.
4. **Аристотель.** Сочинения: Пер. с древнегреческой: В 4т.-М.: Мысль, 1983. – Т.4. – 830 с.
5. **Сен-Марк Ф.** Социализация природы: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 1977. – 435 с.
6. **Шайда Ю.** Кредити МВФ – проти інвестицій// День. – 2000. – 28 вересня.
7. **Україна:** прогноз розвитку продуктивних сил. – К.: РВПС України НАН України, 1988. – Т.1. – 163 с.
8. **Проблеми** структурної перебудови економіки України/ Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К.: 1999. – 332 с.
9. **Стадницький Ю.И.** Управление экологической безопасностью в регионе// Экономика природопользования/ Под ред. Л. Хенса, Л. Мельника, Э. Буна. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 441-446.
10. **Jenkins G. Lamech R.** Green taxes and incentive: an international perspective. – San-Francisco: ICS Press. 1994. – 91 p.
11. **Стадницький Ю.І.** Економічні основи управління оздоровленням довкілля (методологія і практика): Монографія. – Львів: ДУ "Львівська політехніка", 1999. – 260 с.

УДК 628.5:338.512:674

Аспір. Р.І. Слюсарчук¹ – УкрДЛТУ

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИТРАТ І ДЖЕРЕЛА ЇХ ВИНИКНЕННЯ НА ДЕРЕВООБРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглядаються джерела виникнення екологічних витрат на деревообробних підприємствах та дається їх класифікація. Показано важливість управління екологічними витратами на підприємствах.

Ключові слова: довкілля, екологічна шкода, екологічні витрати, собівартість.

Doctorate R.I. Sliusarchuk – USUFWT

Classification of ecological costs and source of their origin on the woodworking enterprises

Sources are considered of origin of ecological costs on the woodworking enterprises and their classification is given. Importance is shown of management by the ecological costs on enterprises.

Keywords: environment, ecological harm, ecological costs, costs.

¹ Наук. керівник: доц. Р.Я. Кіндрат, канд. екон. наук – УкрДЛТУ